

Reykjavík, 10. nóv. 2014.

Umsagnaraðili: Svæðisráð IOGT í Reykjavík

Umsögn um: Frumvarp til laga um breytingu á lögum um verslun með áfengi og tóbak, lögum um aukatekjur ríkissjóðs, áfengislögum og lögum um gjald á áfengi og tóbaki, með síðari breytingum (smásala áfengis)

Svæðisráð IOGT í Reykjavík þakkar fyrir að fá þetta þingmál til umsagnar (Þingmál 17). Svæðisráðið lýsir miklum áhyggjum af framkomnu frumvarpi. Það gengur þvert gegn áfengisvarnarstefnu stjórnvalda og stefnir í hættu þeim góða árangri sem náðst hefur á Íslandi í forvarnarmálum, einkum hvað varðar áfengisneyslu ungmenna en svæðisráðið hefur, ásamt mörgum öðrum félagasamtökum, unnið að því að efla forvarnarstarf í skólum og samfélaginu almennt.

Svæðisráðið hefur fjölmargar athugasemdir við frumvarpið en vill einkum undirstrika tvennt hér. Í fyrsta lagi vekjum við athygli á því hve rýr rökstuðningur fylgir frumvarpinu. Í annan stað bendum við á að frumvarpið felur í sér afar róttæka og háskalega breytingu á tilhögun áfengissölu á Íslandi:

I. Rýr rökstuðningur. Greinargerðin með frumvarpinu er vanreifuð og rökstuðningur svo rýr og ómálefnalegur að til vansa er fyrir löggjafarsamkomu okkar. Í stað vísindalegra gagna, t.d. úr lýðheilsufræðum og öðrum greinum heilbrigðisvísinda, er stöðugt vísað til hugboða og ítrekað settar fram tilgátur sem virðast byggðar á óskhyggjunni einni saman eða persónulegu mati/ágiskunum höfunda. Eftirfarandi málsgrein er einkennandi fyrir greinargerðina:

„Ekki er ólíklegt að aukið aðgengi að áfengi hafi aukið áfengis kaup í för með sér, a.m.k. til byrja með. Líklegt verður þó að telja að jafnvægi náist og neyslan dragist saman eða jafnist út að nýju. Ekki hefur verið sýnt fram á það að varanlegt orsakasambandi sé milli aukins aðgengis og aukinnar neyslu.“

Ekki er vísað til gagna til að styðja þennan málflutning og svo virðist sem flutningsmönnum sé ókunnugt um að nokkrar undirgreinar vísinda og fræða hafa helgað sig rannsóknum á þessum málum. Þær rannsóknir hafa m.a. sýnt fram á nán tengsl milli aukins aðgengis og aukinnar neyslu, og koma þær niðurstöður vel heim og saman við hversdagslega reynslu almennings (sjá t.d. heimildir 2, 4, 7 og 8 hér að neðan).

Auk þess að vera illa rökstudd er greinargerðin algerlega einhliða þegar kemur að því að meta kostnað samfélagsins af aukinni áfengisneyslu. Þannig hafa flutningsmennirnir greinilega áhyggjur af bensínkostnaði þeirra sem þurfa að aka í verslanir ÁTVR en minnst hvergi á kostnað heilbrigðiskerfisins eða réttarkerfisins vegna síaukinnar áfengisneyslu. Jafnvel er gefið í skyn í greinargerðinni að frumvarpið muni *bæta* lýðheilsu þar sem neysla á heimabruggi muni minnka. Greinargerðin er í reyndinni ekki annað en einhliða áróðursplagg sem er bagalegt þar sem málaflokkurinn er afar mikilvægur fyrir okkur öll.

II. Lítill breyting? Í greinargerðinni er gengið út frá því að frumvarpið feli í sér litla breytingu á áfengisstefnu Íslendinga. Einungis sé verið að breyta rekstrarformi áfengissölu (frá ríki til einkaaðila). Frumvarpið feli í sér „eins litla breytingu á lagaumhverfi áfengis- og tóbakssölu og mögulegt er miðað við það markmið að gera smásölu með áfengi frjálsa“. Í frumvarpinu er einnig bent á hve mikil fjölgun hefur orðið á útsölustöðum áfengis á s.l. árum og að opnunartíminn hafi verið lengdur. Sú breyting sem lögð sé til í frumvarpinu sé því lítil.

Þessi framsetningarmáti er villandi og beinlínis háskalegur. Í því samhengi er vert að benda á eftirfarandi atriði:

1) Nái frumvarpið fram að ganga mun fjöldi áfengisútsölastaða margfaldast. Gera má ráð fyrir að fjölgunin verði á bilinu x3 til x10 en það fer vitaskuld eftir fjölda matsöluverslana sem sækjast munu eftir slíku leyfi og fjölda séerverslana. Erfitt er að sjá fyrir sér að fjölgunin muni verða minni en x3 sé bara miðað við matvöruverslanir.

2) Nái frumvarpið fram að ganga verður eðlisbreyting á útsölustöðum áfengis. Áfengi verður þá (i) selt í verslunum þar sem börn og unglingar venja komur sínar mörgum sinnum í viku og (ii) selt á stöðum þar sem fullorðið fólk, sem ekki ætlar sér að kaupa áfengi, venur komur sínar. Matvöruverslunum verður heimilt að hafa sterkt áfengi sýnilegt börnum og unglingum, þótt það þurfi að vera afmarkað frá annarri vöru.

3) Nái frumvarpið fram að ganga verður erfiðara að hafa eftirlit með því að áfengislögum sé framfylgt, t.d. varðandi áfengiskaupaaldur. Breskar tölur sýna glöggð hve erfitt er að hafa eftirlit með útsölustöðum þegar áfengi er selt í öllum matvöruverslunum auk ýmissa séerverslana (sjá heimildir 2, 3 og 4).

Flutningsmenn frumvarpsins virðast líta á áfengi nánast sem hverja aðra vöru. Þeir hafa ekki reynt að gera sér grein fyrir þeim áhrifum sem frumvarpið kann að hafa á lýðheilsu Íslendinga og réttarkerfi okkar. Þessi vanþekking kemur víða fram í frumvarpinu. Á einum stað er einokunarsala ríkisins á eldspýtum nefnd í

sömu andránni og einokunarsala ríkisins á áfengi. Og á öðrum stað segir berum orðum: „Þó svo að hægt sé að misnota áfengi þá virðast eiginleikar þess nokkuð léttvægir í samanburði við eiginleika tóbaks og hvað þá eitrefna, skotvopna og skotfæra.“ Þessi fullyrðing, eins og svo margt annað í frumvarpinu, er með ólíkindum. Hvað skyldu lýðheilsufræðingar, heilbrigðisstarfsfólk, félagsfræðingar, sálfræðingar og allur þorri almennings á Íslandi hafa að segja um þá staðhæfingu? Færa má rök fyrir því að áfengi sé í reynd skaðlegasta varan af þeim sem nefndar eru í upptalningu flutningsmanna sé horft til fjölda þeirra einstaklinga sem verða fyrir beinum og óbeinum áhrifum af áfengisneyslu (sjá t.d. heimild 2 og 4 um breskan samanburð).

Verði frumvarpið að lögum mun áfengisneysla aukast verulega ef marka má erlendar rannsóknir og reynslu annarra þjóða (sjá heimildir 1-8). Sú hefur verið reynsla Dana og Finna og einnig Breta. Heildaráfengisneysla Finna jókst um 50% þegar sala bjórs var leyfð í matvöruverslunum árið 1969 (heimild 7). Með frumvarpinu er markvisst grafið undan þeim árangri sem náðst hefur í forvarnarstarfi Íslendinga á undanförunum árum.

Loks má nefna að einu ber að fagna í þessu frumvarpi. Lagt er til í 26. grein frumvarpsins að 5% af innheimtu áfengisgjaldi renni í lýðheilsusjóð í stað 1% sem nú er. Vel má hugsa sér að breyting á þessari grein yrði samþykkt þótt frumvarpinu verði hafnað, sem við vonum innilega að verði.

Nokkrar heimildir:

- (1) RÚV, 15.09.2014, „Áfengi veldur mestum vanda“
- (2) All Party Parliamentary Group on Alcohol Misuse Manifesto 2015
- (3) <https://www.gov.uk/government/policies/reducing-harmful-drinking>
- (4) The Government's Alcohol Strategy 2012.
- (5) <http://www.nacoa.org/>
- (6) <http://www.hscic.gov.uk/catalogue/PUB14579>
- (7) Österberg, E. 2012a. Availability of alcohol. In: Anderson, P., Möller, L. & Galea, G. (eds.) *Alcohol in the European Union*. Copenhagen, WHO Regional Office for Europe.
- (8) *Alcohol: No Ordinary Commodity: Research and Public Policy* (Oxford: Oxford University Press, 2010).